

KÜRESEL KRİZİN DÜNYA EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE GELECEĞİ

Dr. Orkun ÖZBEK

Küresel kriz 2007 yılının ikinci yarısından itibaren ABD mali sektöründen başlayarak derinleşmiş ve 2008 yılının sonbahar aylarında banka kurtarma operasyonlarıyla doruğa çıkmıştır. Bu tarihten sonra şiddetini artırarak tüm dünyaya yayılmış ve giderek bir üretim krizine dönüşmüştür.

Dünya ekonomisindeki egemen güç olması nedeniyle Amerika'ya dış dünyadan aktarılan kaynakların olağanüstü boyutlara ulaşması krizin ilk sinyallerini vermişti. 2008 yılından önce de ABD'nin cari açıkları giderek artmıştı, bütçe açıkları da aynı hızla tırmanmaktaydı.

Küresel reel üretimin ağırlığı giderek Çin'de yoğunlaşırken, ABD ekonomisindeki türev piyasalara dayanan varlık fiyatlarını da giderek artıyordu. Krizin etkenleri arasında türev piyasalardaki sanal fiyatların artmasının yanı sıra; mortgage kredilerinin yapısının bozulması, konut fiyatlarındaki büyük artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi gibi etkenler yol açmıştır.

Bütün bu etkenlerin sonucunda reel üretimle sanal gelirler arasındaki iyice açılan fark küresel krize neden olmuştur. 2008 yılında, toplam dünya gayri safi hasılası yaklaşık 60 trilyon dolar iken, türev piyasalarında yaklaşık 670 trilyon dolarlık işlem yapılmaktaydı. Sanal para geçek üretimin 10 katını aşmıştı. Krizin temel nedeni budur.

Ancak finansal kriz kısa bir süre sonra reel üretim üzerinde etkisini gösterdi. G7 ülkelerindeki yavaşlama, gelişmekte olan ülkelerin de büyümesini aşağı çekmeye başladı.

2008'in son aylarından başlayarak sürekli düşen sanayi üretimi, kapasite kullanım oranlarındaki gerileme, batan dev şirketler, ekonomiyi kurtarmak için açıklanan trilyonlarca dolarlık yardım paketleri, küresel ekonomik krizin boyutlarını anlamaya yeter.

Gelinen noktada, 2009'un sonlarında gelişen ekonomiler hala daha durgunlukla boğuşmaya devam etmekte. Krizden çıkılacağına ilişkin güçlü işaretler henüz belirginleşmiş değil. Buna karşın 2009 yılının da kayıp bir yıl olacağı kesinleşmiş durumdadır.

Başta ABD olmak üzere AB ülkeleri ve diğer gelişmiş ekonomilerde 2009 yılı büyüme tahminleri sürekli revize ediliyor. Çoğu ekonominin 2009 yılını daralmayla kapatacağı çok açıktır.

Krizin dünya ekonomilerine en derin ve yaralayıcı etkisi durgunluk, işsizlik artışı ve bütçe açıklarının giderek artması yolunda olmuştur. Krizden çıkış reçeteleri olarak ülkeler birbiri ardına iç talebi canlandırıcı, kamu harcamalarını arttırıcı önlem paketlerini açıklamıştır. Bir kısım ülkeler ise krizi IMF desteğiyle aşmaya çalışmaktalar.

Ancak, krizin başlangıcında Lehman Brothers'ın batmasıyla yaşanan yüzde 44 oranındaki borsa çöküşü, hâlâ denetim altına alınamayan karmaşık borsa enstrümanları, kredi ve türev piyasalarının toplam hacminin dünya ekonomisinin yaklaşık 10 katına ulaştığı göz önüne alınmalıdır.

Krizin aşılması için temizlenmesi gereken kredi köpüğünün, kapasite fazlasının ve kapanması gereken talep açığının, 1929 krizinden çok daha büyük olduğu kolaylıkla kavranabilir.

Krizin geçtiğine, çıkışın başladığına ilişkin yorumlar için erkendir. Yapısal etkenler yerli yerine oturmadan, krizin bir dönem ABD'nin büyüme hızının beklenenin biraz üstünde çıkmasına bakarak aşılma sürecine girmesini beklemek aşırı iyimserlik olur.

Birçok ekonomist, ABD ekonomisi için son açıklanan yüzde 3,5'lik büyüme hızının en fazla 0,5'lik kısmının piyasanın kendisinden kaynaklandığını, geri kalanınınsa, devlet harcamalarından, kurtarma ve teşvik önlemlerinin etkilerinden kaynaklandığı konusunda hemfikir.

Ancak bundan sonrası için özellikle dünya ekonomisinden beklentiler konusundaki tartışmalarda iki nokta ön plana çıkmaktadır.

Birincisi, bazı ekonomistlere göre; resesyona öncesi büyüme trendine geri dönme olasılığı uzun bir süre için bulunmamaktadır. Buna göre iyimser olasılık ekonominin uzun süre durgunlukla, dip noktası arasında gidişatın devam edeceği şeklindedir. Ekonomiyi uzun süreli bir patinaj dönemi beklemektedir.

Diğer nokta ise ekonomide en kötünün geride bırakıldığı yönündedir. İstikrarlı bir büyümeden söz edilmesi için henüz erken olsa da, birkaç yıla yayılacak bir patinaj döneminden bahsedenler bulursa da, artık dip noktasının aşıldığını söylemek mümkündür.

Bu konuda, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin son olarak 1 Ekim 2009 tarihinde yayınladığı raporda yer alan tahminler, dünya ekonomisinde iyileşmenin başladığını, ancak düzelmeye biraz daha zaman alacağını ortaya koymaktadır.

“Dünya Ekonomik Görünüm” raporundaki rakamlar, çoğu parametrede ekonominin küresel ölçekte düzelmeye başladığının ilk işaretlerini verdiğini de göstermektedir.

2009 yılı için daralma tahminleri bir önceki rapora göre daha küçük orana inmiş, buna karşılık 2010 yılı büyüme tahminleri de artmış durumdadır.

Örneğin IMF, 2009 yılı küresel ölçekte ekonominin daralma tahminini yüzde 1,4'ten yüzde 1,1'e indirmiştir. 2010 yılı büyüme tahmini ise yüzde 2,5'ten yüzde 3,1'e yükselmiştir.

Dünya ekonomisindeki büyümenin lokomotifinin ise yine Çin ve Hindistan olacağı anlaşılmaktadır. 2010 yılı için Çin'in yüzde 9,0, Hindistan'ın ise yüzde 6,4 oranında büyüyeceği tahminlerin en dikkat çekici olanı. Çünkü bu iki ülke en kalabalık ülkelerden ikisi oldukları için, bu oranda bir büyüme yakalayabilirlerse, global ekonomi kriz öncesindeki kadar olmasa bile, toparlanmada başı çekeceklerdir.

Özellikle ihracatçı ülkeler açısından Çin ve Hindistan'ın yüksek büyüme oranlarını yakalaması, çok büyük pazara dönük üretim yapılarının, dolayısıyla krizden reel üretime dayanarak çıkmalarının da garantisi niteliğindedir.

Euro bölgesi ekonomileri ise, diğer bölgelere oranla büyümesi en sınırlı kalacak bölge niteliğindedir. 2009 yılında yüzde 4,2 oranında daralma beklenen bölgede, 2010 yılına ilişkin büyüme oranı tahmini ise yalnızca yüzde 0,3 ile sınırlı durumdadır.

Türkiye'yi ilgilendiren diğer iki bölgedeki büyüme beklentisi ise 2010 yılı için çok fazla umut vaat etmemektedir. Rusya'nın 2009 yılında yüzde 7 oranında küçülmesi beklenirken, 2010 yılına ilişkin büyüme tahmini ise yalnızca yüzde 1,5 ile sınırlıdır.

IMF, Ortadoğu için Rusya'ya oranla daha iyi bir büyüme beklentisine sahiptir. Raporla göre, 2009 yılında Ortadoğu yüzde 2,0 büyürken, 2010 yılı için yüzde 4,2 oranında büyüme beklentisi bulunmaktadır.

Dünya ekonomisinin geleceğine ilişkin bu öngörülerde iyimserlik payı bulunmakla birlikte, krizden çıkışın da hayli sancılı olacağı kesin görünüyor. Kaldı ki bu raporların, IMF gibi serbest piyasa ekonomisine gönülden bağlı, sistemin sorgulanmasını kabul etmeyen bir yapıya sahip kurumlarca yayınlandığının göz ardı edilmemesi gerekiyor.

Dünya ekonomisinin canlanmaya başladığı konusunda giderek artan bir fikir birliği var. Canlanmanın yaygın olduğu, hemen tüm ekonomilerin yeniden büyüme rayına yöneldiği görüşünde de aynı durum söz konusu.

Ancak kısmi canlanmanın başlamış olması, krizin tekrar etmeyeceği anlamına gelmiyor. Yukarıda değindiğimiz, krizi ortaya çıkaran nedenler ve genel olarak denetimsiz serbest piyasa üzerine düşünülmez, her şeyin eskisi gibi devam edeceği sanısına kapılırsa, krizin de yeniden yaşanmayacağını kimse garanti edemez.